

Veste, katera je prva v Kranju izdana knjiga, kdo jo je založil, kdaj je izšla? Kdo je bil prvi kranjski tiskar? Ali pa, kako je bilo ime kranjskemu založniku, ki je natisnil več kot sto publikacij? Če niste vedeli, berite.

Stare kranjske knjige

MIRAN HLADNIK

Kranj se z Ljubljano, kar se tiče knjig, ne more meriti, saj tu ni izšel niti odstotek tistega, kar je knjig produciral Ljubljana. Občasnega izdajanja so se od 19. stoletja dalje lotevali domači knjigovezi in knjigar-narji ter tiskarji Ignac Kremžar, Pavel Bizjak, Viljem Požgaj in Ivan Primož Lampret. Od slovenskih klasikov so v Kranju vsaj nekaj časa živeli France Prešeren, Simon Jenko, Janez Mencinger, Ivan Tavčar in Ivan Pregelj, vendar razen Preglja v Kranju niso objavljali.

Prva kranjska publikacija je 251 strani obsežna antologija cerkvenih pesmi z naslovom *Osemindeset svetih pesmi*, ki jo je sestavil Maksimilijan Redeski. Prvič je izšla v Ljubljani 1775, kranjska izdaja, ki jo je pri ljubljanskem tiskarju Janezu Frideriku Egerju naročil kranjski poštar Ivan Baptist Mayr, pa je iz leta 1795. Ohranjena je v petih slovenskih knjižnicah, ljubljansko izdajo iz leta 1800 pa je prvi zastoj na splet postavil ameriški Google.

Knjigovez in bukvar Ignac Kremžar je v Kranju izdal vsaj dve publikaciji. Okrog 1800 je ugleдал priloznost za zaslužek pri eni od številnih slovenskih izdaj legend o sveti grofici Genovefi (*Ena lepa lubesniva inu brania vredna historia od te po nadoush-*

nu ven isgnane svete grafnie Genofefe is tega mesta Pfalz. Je is nemshkiga na krajnski jesik preobernena. V Krainju: Per Ignaz Kremshari), bolj nenavadna pa je bila njegova odločitev za izdajo osmih izvornih posvetnih pesmi organista in učitelja Pavla Knobla *Štiri pare kratkočasnih novih pesmi*.

Naslovi pesmi pričajo, da gre za zabavno in nespodobno vsebino: Od podsemeljskih jabuk (tj. o krompirju), Od perdza, Ta sboshani Bogatez (obubožani bogataš), Taistim, kateri se ptuyh shen deileshni sture (prešuštnikom), Taistim shenam, kate-re niso s'enim mosham sadovolne (prešuštnicam), Nova Krama, Jamranje enga sastarenga inu saerjavenga deklizha (tožbe stare device), Sa pustni dan. Zato ni čudno, če šolski učbeniki slovenske književnosti knjige nočejo poznati, čeprav gre za prvo slovensko posvetno pesniško zbirko! Valentin Vodnik, čigar *Pesmam za pokušino* iz leta 1806 šola pripisuje prvenstvo, se je na platnicah svojega izvoda Knoblove knjizice takole ponorčeval iz nje:

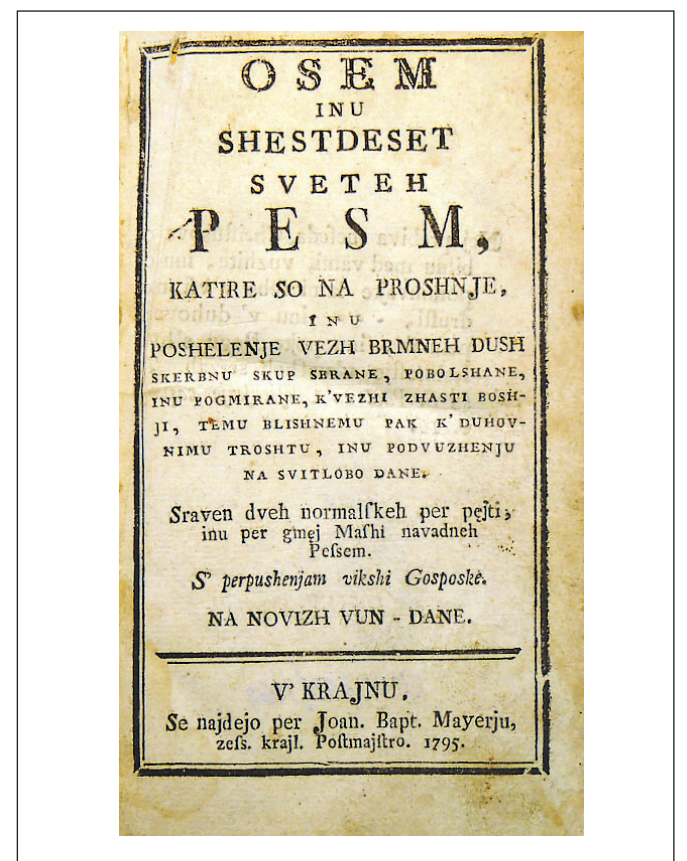
*Bukve jiz Kranja
polne drekanja:
Nikdar nezdeli ga,
pusti mu celiga!*

Zbirke slovenskih uporniških pesmi, o katerih poroča Josip Žontar 1939 v *Zgodovini mesta Kranja*, da naj bi jih Kremžar izdal okoli leta

1793, ni več najti. 1802 je Kremžar preselil svojo obrt v Ljubljano, v Kranju pa so med 1850 in 1900 izšle samo še štiri drobne publikacije: dve razglednici, brošura o romarski poti v Velesovo in Bleiweisov prevod štiristranske brošure o gnojenju.

Leta 1890 je v Kranju odprl svojo knjigovoznico in knjigarno Pavel Bizjak iz Škofje Loke. Sam je izdal pet knjig: dva molitvenika, eno računico in dve prevedeni povesti. Že prej je v Škofji Loki prodajal piratsko povest *Rešitev o pravem času* (1885), ki jo je poslovenil Ignacij Hladnik, in "povest iz srednjega veka" *Ivan Resnicoljub ali žrtev očetovih pregreh* (1902). O izvornem avtorju prve Fr. Deutzua ne vemo nič, izgubila se je tudi sled za drugo knjigo in njenim psevdonimnim avtorjem Draveljskim. Pavel Bizjak se samo s knjigami ni mogel preživeti in je izposojal tudi kolesa in za majhen denar omogočal poslušanje gramofona.

Prva kranjska tiskarska koncesija je bila leta 1888 podeljena knjigovezu Ignacu Rešu; pred tem je bila tiskarska obrt registrirana samo v Ljubljani, Novem mestu in Postojni. Od nekdanjega Kranjčana Queiserja iz avstrijskega Amstetna si je kupil majhen tiskarski stroj in skromno zalogo črk, ki jih je spravljal kar v škatlice za vžigalice. S to opremo ni mogel pokrivati kranjskih potreb,

Osemindeset svetih pesmi, 1795

zato je prodajal še kruh in žemlje in po desetih letih obrt in koncesijo oddal v najem priseljenemu Ivanu Primožu Lampretu, ki se je tiskarstva izučil v Kleinmayr-Bambergovi in Narodni tiskarni v Ljubljani ter v celovški Mohorjevi tiskarni. Lampret je na Dunaju kupil nov tiskarski stroj in v Nemčiji črkovne nabore in v letih 1900-11 prevzemal tiskarske posle za razne založnike: za Janeza Giontinija in Leopolda Schwentnerja iz Ljubljane ter za Kranjčana Pavla Bizjaka in Viljema Požgaja. Dober ducat knjig, največ strokovnega značaja, je založil tudi sam.

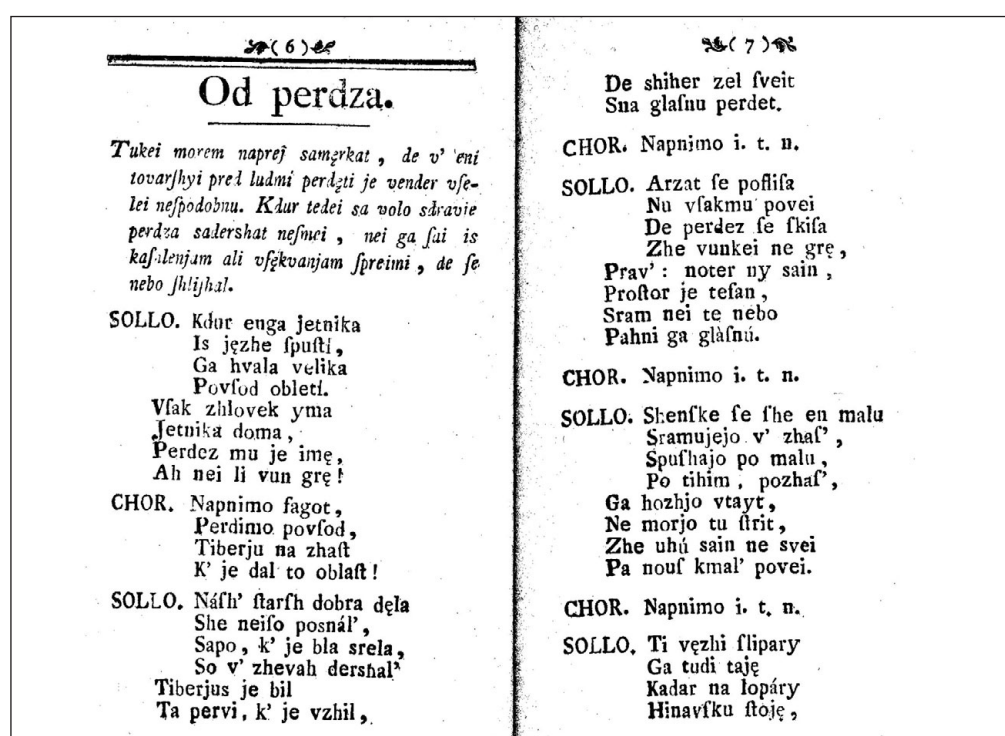
Bil je socialdemokratsko usmerjen in angažiran (njegov delavci so smeli praznovati delavski praznik prvega maja) in take narave so bile tudi njegove publikacije. Prevelika podjetnost ga je po desetih letih pripeljala v finančne težave, tako da je bil prisiljen tiskarno prodati politično nasprotnemu Tiskovnemu društvu, ki ga je vodil duhovnik in zgodovinar Anton Koblar. V skrbi za preživetje in zaradi pomanjkanja drugega kadra je bil najprej zaposlen kar pri novem lastniku, potem pa si je našel delo v tiskarnah v Gradcu, Mariboru in Ljubljani. Tiskovno društvo je moralo za pridobitev koncesije za tiskanje uporabiti politične zveze z dežel-

nim glavarjem Ivanom Šušteršičem, ki je bil po rodu iz Kranja. Propadli Lampret je svojo koncesijo namreč vrnil Reševi vdovi, ta pa jo je raje prepustila leta 1912 ustanovljeni liberalno usmerjeni tiskarski delniški družbi Sava.

Lampret je natisnil več kot sto publikacij, med njimi enajst liberalsko ali socialistično usmerjenih političnih časopisov. Ivan Tavčar mu je izdajanje lokalnega političnega časopisa odsvetoval, pa ga Lampret ni poslušal in je ustanovil ter dvanajst let tiskal časopis *Gorenjec*, ki je bil prvo večje kranjsko založniško podjetje. Na knjižni trg je vstopil z mladinskimi knjigami: indijana-rico *Naseljenci* Jamesa Fenimoreja Cooperja, pravljicami in pripovedkami in z *Najdenčkom*, ali pravični se tudi živine usmili. Zgodovinskemu žanru se je oddolžil s knjigama o hrvaškem junaku banu Nikolaju Zrinjskem, ki se je v 17. stoletju tragično uprl Habsburžanom, in s povestjo *Pod turškim jarmom*. Politične nasprotnike je podražil s prevodom protiklerikalnega romana *Pod spovednim pečatom* Hansa Kirchsteigerja, bralce pa je privabljal še s prevodi popularnega češkega pisatelja n e m š k o - f r a n c o s k o - židovskega porekla Juliusa Zeyerja in s *Kraljevičem in bračem* Marka Twaina.

Nadaljevanje sledi.

Lampret je natisnil več kot sto publikacij ... Ivan Tavčar mu je izdajanje lokalnega političnega časopisa odsvetoval, pa ga Lampret ni poslušal in je ustanovil ter dvanajst let tiskal časopis *Gorenjec*, ki je bil prvo večje kranjsko založniško podjetje.

Štiri pare kratko-zhasnih NOVIH PESMI, Od Paula Knobla skovane, Inu Krainzam sa spomin dane. Pervizh vun dane V' KRAINJU, per Ignaz Kremshari, 1801